

došli zopet — protesti. Tudi Govekarju se je nekaj podobnega primerilo, ko je objavljajl novelo „Sama svoja“; torej je vendarle nekaka podobnost med takima nasprotnikoma, to pa le potrjuje Cankarjevo zaključno poglavje v Štefanu Poljancu. — Beletrističnega značaja sta tudi črtici „Spomladi“ in „Na otoku“, od katerih je ljubka zlasti prva, ki s fino psihologijo analizuje domotožje in hrepenenje po naravi, porodivše se v duši delavske češke deklice v dunajskem predmestju. „Nespodobna ljubezen“ je čuden stvor s še bolj zagonetnim, recimo psihopatičnim junakom, a priča o finem opazovanju življenja in človeških okusov. „Anastasius von Schiwitz“ je pereča satira na našo znanstveno kramarijo, „Dvojna resnica“ pa biča narodno hinavstvo in nedoslednost v našem javnem življenju. Druge tri študije se pečajo bolj v znanstveni kakor v beletristični obliki z neveselimi prikaznimi našega kulturnega življenja, katero zlo korenini v sebičnosti, neodkritosrčnosti in lenobi naših malenkostno mislečih izobražencev. Vse te hibe biča Cankar s svojo sarkastno ironijo in perečo satiro. — Zbornik dičijo nekatere ilustracije in vinjete tudi satirskega značaja, ali razen vrlo pogojene Cankarjeve karikature in par drugih niso posebne vrednosti. Narisal jih je H. Smrekar.

Dr. Iv. Merhar.

Dr. Ivo Šorli: Pot za razpotjem. Roman. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Ljubljana 1906. Cena 3 K.

V katalogu slovstvenikov najpriljubljenejše vrste, namreč romanopiscev, bo resno treba določiti primerno mesto Šorliju in mu dati značilno signaturo. Prav resno! Gospodje pisatelji se javno sicer često delajo, kakor bi jim bila vsaka kvalifikacija deveta briga; ta ponos se zdi občinstvu originalen in pisatelj imponuje ž njim samemu sebi. Na tihem pa se mu gotovo dobro zdi, da se ž njim ukvarjajo ocenjevalci, in je najbrž prav radoveden, kak prostor v katalogu mu bo odmerjen, in pomembno zanj je, da je uvaževan in slovstveno legitimiran.

Pri vsakem pisatelju pa se ne pojavlja potreba, ga kam uvrščati; pri tistih ne, ki so le — sicer vrli — rokodelci, razplojevalci, ne tvoritelji; pisatelji, ki hodijo delat „v štero“.

Ivo Šorli? Bolj in bolj stopa v ospredje. Rojenice so mu prisodile dar gladkega, neprisiljenega pripovedovanja, ne v skokih, ne z raznimi razstrelili, ne vsiljivo rafinirano: ampak naravno, kakor bi se govorilo samo; strastno, kjer je treba, in mirno nazorno, kjer bi bila strast vsiljiva. Bliža se že višku, ko bo njegova umetnost zaokrožena in bo njegova roka spretna roka operaterja. Zelo priljubil pa se nam je že tisti Šorli s prekipečim ognjem, drzno in mladeniško grabeč s celo pestjo. — Šorli je poklican, da nastopi in uspešno upravlja velik delež Kersnikove dediščine. Zakaj, res imamo pisateljev dovolj, dovolj — slikarjev z jezikom, a spretno pripovedovati in kaj lepega ter kaj zanimivo iz pravega življenja posnetega povedati — koliko jih to zna? Imamo jih nekaj, pri vseh strujah in vseh strankah (to je naša specialiteta); a med prvimi je Šorli.

Tako smo vsaj začasno uvrstili Šorlija v katalog naših pisateljev.

Kako signaturo naj mu damo? V tem odločujejo gesla, ki so napisana na njegovem pisateljskem praporu... So sicer pisatelji, ki nimajo enotnega gesla; pri krepkoživčnem Šorliju pa ga pričakujemo in danes, ko leži naš roman pred nami kot nov trden mejnik v pisateljevem razvoju, lahko trdno pribijemo, da on ima gesla in da se jih je oklenil z vso odločnostjo.

Glavno njegovo geslo mi je tudi edino zadovoljivo pojasnilo, zakaj se je pisatelj tako ognjevit ogrel za snov, ki je predmet našemu romanu. Kajti odkrito povem: sila zavzel sem se izprva, videč, v kakem okrožju se giblje roman. Da je

baš politično življenje projicirano v zasebnost nastopajočih oseb, to naposled ni čudno; a da se vrši roman malodane izključno v duhovniških krogih, to nas je iznenadilo. Pač prisojam Šorliju veliko spretnost, a ob taki snovi sem se bal zanj: pri njeni kočljivosti se kaj hitro stopi korak preveč na levo ali na desno in zazija ti prepad; kaj hitro se strmoglaviš iz vzvišenega ozračja umetnosti v okrožje in ton vsakdanje proze. Da je pisatelj to težavno in v napake zapeljujočo snov znal obvladati vedno z umetniškega vidika, načelno se izogibajoč zadirljivosti, to mu štejem v prav posebno zaslugo.

V višini pa ga je vzdržavalo glavno njegovo geslo, ki je prav njegovo. Prebravši našo knjigo, sem takoj vedel, pri čem sem: že pri prvem svojem vsejavnem nastopu je Šorli, tedaj še z nezavestno energijo zastopal tendenco: pravi junak bodi krepka, brezobzirna osebnost; on hodi, sam sebi zadostujoč, svojo pot in potlači vse, kar se mu ustavlja. Pota take osebnosti so vedno jasna, odkrita in ta pota vodijo k borbam za poštenost, za pravico in — prav radikalno — za lastno moč. Sploh: pravi človek bodi človek s potencirano močjo, bodi mož v pregnantnem pomenu, bodi nadčlovek, ali, kakor Šorli imenuje takega moža: on bodi „človek in pol“, poldrugi človek. Od te strani smo Šorlija spoznali že l. 1903., ko je izšel njegov roman burje in burnosti, prav z naslovom: „Človek in pol“. Ta roman je pravi slavospev moške odločnosti in moške morale, sicer pretiran, a iskren: „Zahrepenel sem po močnem človeku, ki bi bil planil med ljudi, strmeče brezupno. Planil bi sam med one sence, vrgel jih pokoncu in jim potisnil meče v slabotne roke, da se branijo, in sam bi jih bil pahnil v boj.“

Tako je bilo leta 1903. Leta 1906. še plamti z gorečimi črkami isto geslo; a zdaj ni njega zastopnik le eden posameznik, ampak po celem stanu je zastopano „človeštvo in pol“, po tistem stanu, ki naj bi stal med drugimi zemljani samolasten, izločen iz človeške neodločnosti, to je duhovniški stan, ki mu je usojen boj, trajen boj s samim seboj; boj, ki je — tu je treba junaštva kakega človeka in pol — ki je pravzaprav že izgubljen, če se ga zavedaš . . . Niti zavedati se ne smeš, da nosiš križ! „Kaj križ! Nič križa!“ vzklikne župnik Orel, tak duhovniški človek in pol, v odgovor svojemu kaplanu: „Vaša volja mora držati meč v rokah in se boriti proti slabostim, ki so vedno korak višje nad vami. In tako greste v hrib, težavno in v potu obraza in niti enkrat se ne smete umekniti nazaj . . . A blagor vam, ko ste dospeli na vrh . . . Zakaj s tem šele je zadobilo vaše življenje vsebino in pomen!“

Le eden tak junak duhovnik, župnik Orel, nastopa v romanu; a on nosi na svojih silnih ramah vse dejanje; drugi okrog njega so le pritlikavci; on je svoboden „Črnogorec“, drugi so raja, sužna svojim strastem in svojim malim ozirom. Zato pa živi ta junak kakor izobčen v svoji zakotni vasi, zapovedujoč kakor vojskovodja svoji čedi, pa odvrčajoč od sebe ves svet onostran vaškega klanca, ves svet in njegove ideje . . . Sam je in vse je na tem, da ostane osamljen. Pa vendar: on zaplodi kal človeštva in pol v mlademu tovarišu, tako da 'odložimo roman z zavestjo, da človeštvo in pol ne bo izumrlo . . .

Borba tega po stanu in nazorih dovršenega nadčloveka proti nenaklonjenim mu elementom in vzgoja mladega nadarjenega kaplana k temu nadčloveštvu je vsebina romana. Težavna je snov, trpko enostranska in v ciljih pač pretirana, a izvedena psihološko fino ter zapletena in razpletena tako napeto in duhovito, da nas knjiga osvoji že v prvih poglavjih. Umetniška koncentracija veže vse dele. Župnik Orel in njegov vpliv inspiruje vse, javno in tajno, in zbuja pozitiven ali

negativen odziv. Ženske kot zastopnice šibkega stanu in kot preveč podvržene nepreudarnemu čustvovanju so seveda Orlu nasprotni. Sicer nastopa le ena: kokezna mondenka sodnica. Čisto v zmislu romana je, da ona Orla že instinktivno ne mara. — Edina direktna opora Orlu je sodnik; ta občuduje svojega prijatelja, pripoznavši mu, da je človek in pol, a sam je to le v nazorih, v življenju ne, češ, on to ne more biti (stran 110.): „za nas vsakdanje ljudi, ki živimo v svetu, zadobi življenje pomen res edino s tem, da si ustvarimo družino in ji posvetimo potem svoje moči. Vi pa morate dati svojemu življenju drugo vsebino,“ namreč po Orlovem načinu. — Iz prijateljstva do Orla pa sledi za sodnika seveda razpor z Orlovimi stanovskimi tovariši, ki Orla mrze, ker se ne vmešava v politiko in svojo vas strogo varuje vsake novotarije, vsake „kulture“. Zamerili bi mu to tudi mi, a idealna višina, ki z nje presoja svoj stanovski poklic, nas sprijazni z vsakim njegovim nazorom. Le pomnimo, kako uči mladega svojega tovariša o nalogi, ki ga čaka v življenju (stran 42. id.), na pr.: „vun iz življenja, po sredi življenja, in vendar ves čas izvun življenja, sam, čisto sam s svojim posebnim izjemnim življenjem. In to je potem ta zavest, ki te dviga sama više in više . . .“

To je zrela modrost, ki se je do nje preboril župnik Orel; a mlademu njegovemu tovarišu jemlje ta višina sapo. Kako naj verjame tej modrosti, dokler je ni preizkusil?

Preizkusiti se mora človek sam, z grehom preiskusiti, tako uči drugo pisateljevo geslo, naslonjeno na človeka in pol. Trdo, kar odurno se nam je zdelo to geslo leta 1903.; naš roman je zastopa v milejši obliki; a odrekam mu tudi zdaj občenitost, za posamezne slučaje pa more obstati njega veljavnost. Da si pisatelj izbira baš njemu primerne slučaje, v to je seveda upravičen in mi mu sledimo, da nam le zna tak slučaj prikazovati kot utemeljen v odnošajih in psihičnih pogojih. — Leta 1903. je namreč položil Šorli to geslo v usta svojemu korenjaškemu „človeku in pol“ v tejle radikalni obliki: „Večina izmed krepkih, čistih značajev, ki so zmožni hoditi v zrelejših letih lepa, prava, ravna, čista pota, ne da bi jih moglo še kaj speljati ž njih, večina takih značajev se je oprala v mladih letih v — blatu življenja!“ To je trda, tužna in skoraj obupna morala. Vendar v ustih onega „človeka in pol“ se izjava glasi manj odurno, ker vidimo dober uspeh te morale; občenitosti pa, kakor smo rekli, in niti pretežnosti („večina“) temu pravilu ne prisojamo: so strupi, ki so zdravila, a ni da bi zato bilo zdravilo strup in strup najprej deluje kot strup.

Tudi v našem romanu učinkuje ta strup, pa tudi le kot zdravilo. V zmislu tega gesla prihajajo ljudje pisatelju do človeštva in pol, ali se mu vsaj bližajo; oni pa, ki takega zrelostnega izpita niso prestali, ostanejo navadni ljudje, ali pa se izpitujejo prepozno, šele, ko že stojijo v življenju in bi morali biti že utrjeni. Korenjaški župnik Orel je bil najprej jurist in je, poučujoč v imenitnih hišah, doživel to in ono, preden je iskal in našel utočišče najprej v semenišču in zdaj v svojem stanu. In mladi Ribnik je bil takoj po končanih gimnazijskih naukih pričel svoj življenski zrelostni izpit, kot žrtva zapeljivih treh laških malovrednic; izpit pa je bil ukinjen, Ribnik je pri njem pogorel in se je umaknil v semenišče. V navadnih odnošajih bi ta izpit zadostoval; pa njegov stric sodnik in župnik Orel kažeta Ribniku, da mu je zdaj pravi poklic postati človek in pol. Za to pa je še premalo izkušen; ni še dovolj obračunal z življenjem, da bi postal njega ravnodušen motrilec. Vabi ga nazaj v življenje zapeljiva blesteča kača, pikantna sodnikova soproga, ki se mu zna z vso spretnostjo izigravati kot žrtva, pa le s tem

namenom, da bi on nekako iz usmiljenja do nje postal njena — žrtva. Tu je igral pisatelj opasno igro: bati se je bilo, da se bosta njegovi gesli medsebojno uničili: ves sijaj duhovniškega nadčloveštva bi obledel, ko bi res postal Ribnik žrtva sodnice in bi padel ž njo; ako pa ob njej ne preizkusi svojih odpornih moči, pa se bo zopet težko razvil iz njega nadčlovek; kajti njegove mladostne izkušnje so po pisateljevih intencijah očitno nedostatne; on svojo pot jedva sluti, dasi mu jo Orel očitno kaže; a ne umeva je, dokler ni kaljen v življenjskem ognju.

Pisatelj je spretno objadral to opasno točko: sodnica je s svojo nepremagljivo zapeljivostjo za kratko dobo res omamila Ribnika, pa ne da bi ga pritirala do padca; bojimo se zanj pri onem sestanku, ko se je on odzval njenemu intimnemu vabilu, in oddahnemo si, ko se ločita neoskrunjena. Za Ribnika je to zadnja preizkušnja; zdaj zna presoditi brezno, na katerega robu je stal. Zato se nam zdi verjetno, da se naposled tako lahko iztrga iz rok mamljive ženske. Ko bi mu bila prej pisala tisto pismo v 17. poglavju, pismo, ki je vprav mojstrsko delo, bi bil Ribnik pač padel; a zdaj je ozdravljen in zdaj lahko nadaljuje svojo pot kvišku!

Le relativno veljavo torej prisojamo temu drugemu geslu; absolutnost v tem oziru bi peljala globoko doli, doli... Z obema rokama pa podpišem izjavo pisateljevo glede mladih mož, ki kolikor toliko nasprotuje onemu geslu (stran 79.): „Zdi se mi, da je nepokvarjenemu mladeniču v tistih letih dovolj, da sme biti v družbi mladih, lepih žensk in da se sme ž njimi pogovarjati; če zahteva že takrat kaj več, in čeprav le v svojem srcu, že ni več nepokvarjen in tudi ni zmožen več ene izmed najslajših, najčistejših sreč na svetu.“

Tako je prav! In naposled: ni treba in tudi ni mogoče človeku samemu vsega izkusiti, kar skusi. — —

Po teh preudarkih vzemite to znamenito knjigo v roke, da boste spoznali — pisatelja in pol!

Dr. Jos. Tominšek.

Jos. Stritar: Analiza njegovega življenja in delovanja. Spisal dr. Jos. Tominšek. V Ljubljani 1906. Samozaložba. Prodaja L. Schwentner. Cena 1. K. Tako vsestransko dosedaj še nihče ni ocenil Stritarjevih zaslug za naše slovstvo in nihče ne proučil tako temeljito duha, ki preveva njegova dela, kakor dr. Tominšek v tem svojem spisu, ki ga je prinašal naš list za pesnikovo sedemdesetletnico in ki je zagledal zdaj kot ponatisk v posebni knjižici beli dan. Ne dvomimo, pa bo rad posegel po knjižici vsakdo, ki ima opraviti bodisi v kateremkoli oziru z našim slovstvom ali ki se zanima zanje. Priporočali bi jo zlasti srednješolski mladini.

Izdajavec. Zgodovinska povest iz turških časov. Spisal F. V. Slemenik. Izdala in založila „Družba sv. Mohorja v Celovcu“. Drugi natisk. (Slovenskih Večernic 29. zvezek.) 1907. Cena za družnike 80 h, za neude in po knjižarnah 1 K.

Knjižnica za mladino. Urejujeta Engelbert Gangl in Ivo Trošt. Knjiga 31. Gruden 1905. (?) Vseletna naročnina K 3.20. Gorica 1906. Tiskala in založila „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček. Vsebina: 1. Fran Žgur: Semena padajo. Otroške pesmi. 2. Ivo Trošt: Kitica pripovednih spisov.

Alphonse Daudet: Tatarin iz Tarascona. Prevel Josip Hacin. Salonske knjižnice VIII. zvezek. Ureja in izdaja Andrej Gabršček. V Gorici 1907. Tiskala in založila „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček. Cena K 1.40, po pošti 10 h več.